

CABEÇUDA

Mantiscalca salmantica

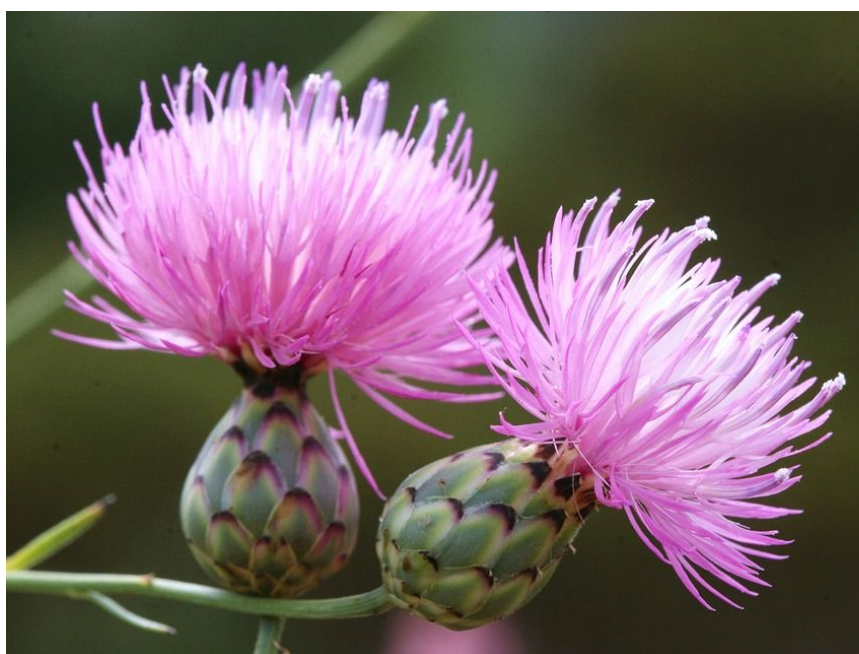
(L.) Briq. & Cavillier

[1930, *Arch. Sci. Phys. Nat. (Genève)*, sér. 5,12: 111];
ead. comb. Briq. & Cavillier in Burnat [1931, *Fl. Alp.*

Marit.,7: 216] **2n = (18, 20), 22**

[= *Microlonchus salmanticus* (L.) DC.

[1838, *Prodr.*,6: 563]

rosetó de fulles basals de *Mantiscalca salmantica*. Foto: BERTRANT BUI

Foto: MATHIEU MENAND

Mantisalca salmantica. Capítol fructificant obert.
Foto: PHILMARIN

Cípses o aquenis amb vil·là i eleosoma.
Foto: PHILMARIN

NOMS POPULARS

Anglès: dagger flower

Aragonès: acabezeta, cabezuela, escobeta, escobillas, escobizo, bariaderas, barrederas, boleta, cabezeta.

Basc/Euskera: burnisquea chillarra, burruiska, buruiska, igurrki, txillar, umancelorria, umanzelorri.

Castellà: ajonjera botonera, alcabota, algarabía, algaravía, amargos, amargosa, anapeas, antellisca, argolla, balea, baleas, baleo, baleo cabezudo, baleo de argolla, baleo fino, baleo gordo, baleo macho, baraderas, bariaderas, barredera, barrederas, barredero, botonera, botones, cabecilla, cabezudo, cabezuela, cabezuela coronada, cabezuela de Salamanca, cabezuela menuda, cabezuelas, cacarullo, calbote, camarroja, cantarera, cardo de bolas, chuchillo, claveleras, coscorrónes, cuquillo, drama, escabezuela, escoba botonera, escoba cabezuda, escoba de bolas, escoba de botón, escoba de cabezuela, escoba de cabezuelas, escoba de cabezuelo, escoba de los bolichos, escoba de macuca, escoba de palillos, escoba de rama, escobajo, escobajos, escobas, escobas de bola, escobas de bolillos, escobas de bolos, escobas de cabecilla, escobas de cabezuela, escobas de cacarujo, escobas de cacarullo, escobas de cuquillo, escobas de palillos, escobas de palotes, escobera, escobeta, escobeta fina, escobetas, escobica, escobijo, escobilla, escobillas, escobonera, escoboneras, escobones, escobón, escombrera, flor de rama, froncia, gamaza, gengerina de cabecilla, hierba de escobas, hierba de las escobas, hierba escobajera, marginera, mata de escobas, mojariega, padres e hijos, palillos, palmerillas, palotes, pan de pastor, pan de pobre, panes de pastor, pendientes, punticas de escobarrama, rama, saladilla, salmerón, tocón de rama, tura, vellúos, yerba de escobas, yerba de las eras, zarcillón.

Català: baleja, cabeçuda, escombra, escombrera, granellons, granera, herba escombrera, herba granera, raspallera, cabeçudes, herba de graneres,

herba ramassera, marxinera, ramassera, raspall, raspallera, raspallera, raspallera borda, raspallera vera.

Francès: centauree de Salamanque

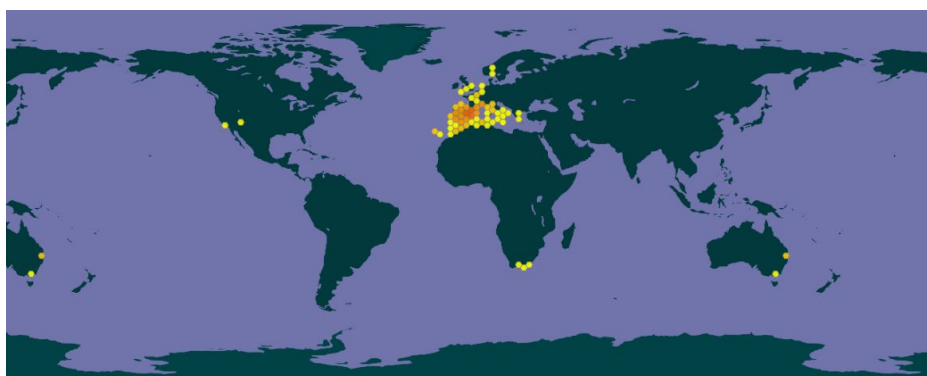
Italià: fiordaliso di Salamanca

DESCRIPCIÓ BOTÀNICA

Dins la gran família de les Compostes, les Cinarocèfales es distingeixen per tenir les flors dels capitols totes tubuloses, bisexuals (en general), i l'estil inflat una mica per sota les rames. I dins la subfamília de les Cinarocèfales el gènere *Mantiscalca* es distingeix per tenir les flors agrupades en un receptacle comú, aquenis amb plomall persistent format per setes paleiformes lliures, mai plomoses, peces de l'involucre sense apèndix i ben diferent de les fulles caulinars, tija policèfala, aquenis amb una escata a l'interior del vil·là, fulles enteres, aquenis glabres. Dins el gènere, *Mantiscalca salmantica* es distingeix per ser planta perenne (i no anual) i per tenir els lòbuls de les flors bisexuals amb els lòbuls de 4.5-6.5 mm (i jo de 2-4); les anteres de 6.5-8 mm (i no de 3-6); i les bràctees involucrals mitjanes amb un mugró de fins a 1 mm (i no de més de 2), sovint caduca.

Mantiscalca salmantica és planta vivaç de 40-150 cm d'alçària, erecte, molt ramificada, glabre o pubescent (a la zona inferior), amb branques primes, allargades, divaricades-erectes. Fulles radicals en rosetó, pinnatífides o lirades. Fulles caulinars inferiors peciolades, lirato-pinnatipartides, amb 2-10 parells de lòbuls laterals triangulars o ovals, runcinats, dentats amb les dents amb una aresta terminal de fins a 1 mm, amb abundants pèls unicel·lulars encrespats tant al dors com al revers, i alguns pocs pèls unicel·lulars. Fulles caulinars mitjanes sèssils, pinnatífides, dentades, amb pilositat dispersa, amb dents i pèls com les inferiors. Fulles caulinars superiors linears, dentades o enteres, amb punta subulada. Peduncle dels capitols (solitaris) de fins a 15 cm, sense fulles. Involucre ovoide-cònic, de 12-22 × 713 mm, molt estretit al cim, ample a la base, amb foliols cartilaginosa oval, de color verd blanquinós, obtusos, mütics o acabats en una punta curta, coberts de tricomes pluricel·lulars uniseriats i alguns d'unicel·lulars. Flors de la perifèria asexuals, les del centre bisexuals. Flors asexuals de 17-28 mm amb el tub de 8-13 mm blanquinós i limbe de 8.5-16 mm amb 5 lòbuls de 7-10 mm linear-lanceolats porpra. Flors bisexuals de 17-28 mm també, amb tub, però, de 8-12 mm blanquinós i limbe de 11-14 mm porpra amb 5 lòbuls de 4.5-6.5 mm linear-lanceolats. Anteres de 6.5-8 mm violeta amb apèndixs basals de fins 0.4 mm. Estil blanquinós, amb rames porpra obtuses. Aquenis de 3.2-4.7 × 1.2-1.8 mm oblongo-ovoides una mica comprimits amb 10 costelles longitudinals i arrugats transversalment, 2 cops més llargs que el vil·là que és ros primer i després castany fosc. Placa apical de marge enter, sense nectari persistent. Part de l'hílium engruixida, cartilaginosa, blanca. Hílium càrpic de 0.7-1 mm. Eleosoma persistent. Vil·là doble, l'extern amb escates escàbrides desiguals essent les majors de 2-3.8 mm i l'intern amb una escata de 2-4.5 mm igual de llarga.

HÀBITAT I DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

Mantiscalca salmantica al món, segons GBIF

Es fa a marges de camps o camins a la muntanya mitjana (però també a terra baixa) en terrenys més aviat molt assolellats i bàsics. Regió mediterrània del Sud d'Europa fins els Balcans i la Macaronèsia. A la península hispànica és més rara a Portugal (llevat de la zona de Lisboa). A Catalunya escasseja a l'Empordà i per sobre els 1500 m snm a la zona pirinenca.

VIRTUTS MEDICINALS

- antiinflamatòria
- citotòxica
- hipoglucemiant
- hipotensora
- inhibidora de CD29 i CD98
- inhibidora d'ERK
- proapoptòtica
- protectora UVB

USOS MEDICINALS

- adenocarcinoma de còlon
- càncer d'estómac
- càncer de fetge
- colesterol alt
- diabetis
- hepatitis C
- hipertensió
- leucèmia: U937 (limfoma histiocític), Eol-1 (leucèmia eosinofílica), Jurkat T
- malaltia de la son
- sida
- triglicèrids alts
- *Trypanosoma brucei gambiense*
- *Trypanosoma brucei rhodesiense*

ALTRES USOS

Per fer escombres (graneres). Per encendre el foc a la llar de foc o per rostir els pèls dels porcs al començar la matança.

PRINCIPIS ACTIUS

- cinaropicrina

